SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

november 7 • 2022

Vikingatidens silver — varifrån kom det?

Grundstenar och tidskapslar

Hans Carlssons numismatiska minnen — Sudergårdaskatten och sjörövare på Fårö

Pollettmöte i Göteborg

Analys av svenska bronsmynt

30 SEK

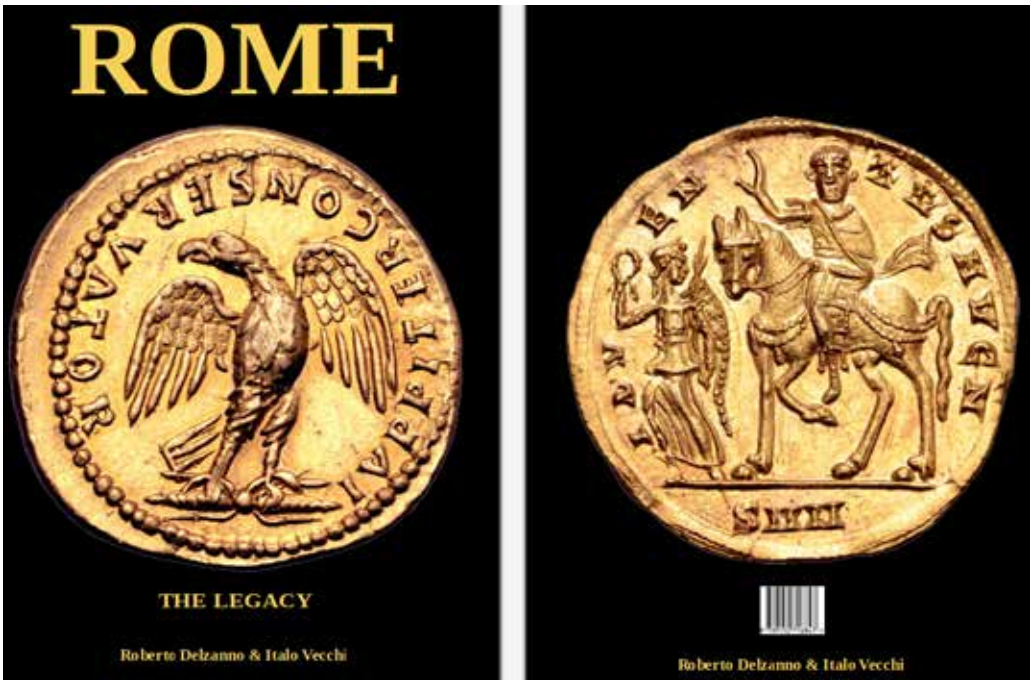

Historien berättas av myntens frånsidesmotiv, där varje mynt utgör en episod i det romerska rikets utveckling. De korta episoderna berättar Roms hela historia. Bokens inledning beskriver regionen från neolitisk tid, via bronsåldern och dess kollaps, vidare genom återetbleringen av civilisationen med Etruskernas framväxt och därefter integrationen med det framväxande Romerska riket.

Boken är skriven helt på engelska och planeras utkomma under 2024. Ett färdigt provtryck kan ses i samband med de olika myntmässorna i landet. Boken kommer att tryckas i en stor upplaga för att kunna spridas via den svenska och internationella mynthandeln såväl som nätbokhandeln.

ROME - The legacy är första boken i en serie jag planerar att författa och utge. Ytterligare fyra böcker är planerade i denna serie, men här finns i princip inga begränsningar och jag samarbetar gärna med andra författere inom deras specialområde. Övriga planerade titlarna: "Sveriges historia", "Framstående svenska män och kvinnor", "ROME - Emperors and Empresses", "GREECE - The legacy".

Syftet med hela bokserieprojektet är att inspirera och intressera den historiskt intresserade allmänheten, utanför den traditionella myntsamlarkretsen, för att på det viset skapa en nyrekrytering och tillväxt för myntsamlandet och numismatiken.

Roberto Delzanno Mynthandel

www.delzanno.se - roberto@delzanno.se - 0708-865008

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
115 22 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
info@numismatik.se
Måndagar kl. 10 - 12 och 13 - 16

Se www.numismatik.se
om ev. tillfälligt stängt kansli.

Plusgiro 15 00 07 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 SEK / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen automatiskt.
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från *Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning* samt *Sven Svenssons stiftelse för numismatik*.

Redaktionen ansvarar inte för ej beställt material. Texter och bilder i SNT lagras elektroniskt och publiceras som pdf på föreningens hemsida. Den som sänder manus till SNT medger detta.

Register över alla artiklar och notiser i SNT 1977—2020 finns i sökbart pdf-format på hemsidan.

TRYCK

Pipeline Nordic AB

ISSN 0283-071X

HÖSTEN 2022

Föreningens aktiviteter

SNF:s kansli på Banérgatan är öppet för besök på måndagar kl. 10-12, 13-16. Se www.numismatik.se om eventuellt tillfälligt stängt innan besök. Kansliet nås varje dag på: info@numismatik.se

APROPÅ TIDSKAPSLAR

Tidsdokument vid grundstensnedläggningar och liknande traditioner intresserade den kunnige numismatikern, bankokommissarien Torgny Lindgren. Han var mångårig medlem i Svenska Numismatiska Föreningen och Myntkontakts förste huvudredaktör.

Torgny Lindgren publicerade en serie om åtta längre artiklar i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad och i Svensk Numismatisk Tidskrift under rubriken "Mynt och medaljer i grundstenar": NNUM 1953:5, 1954:4, 157:8; SNT 1977:7, 1977:10, 1980:9–10, 1982:9–10, 1983:7. Hans artiklar i SNT finns att läsa som pdf på hemsidan: numismatik.se/2publikationer/

VÄLKOMNA TILL HÖSTENS SISTA FÖRENINGSKVÄLL MED FÖREDRAG, KAFFE OCH BULLE SAMT FÖRSTÅS VÅR JULFEST!

November

2 **Föreningskväll – onsdag**
Plats **SNF, Banérgatan 17 – www.numismatik.se**
18.00 **FÖREDRAG.** Svante Fischer: *Stockholm Studies in Late Roman and Early Byzantine Solidus Coinage – Presentation av en ny publikationsserie vid Numismatiska forskningsgruppen.*

December

7 **Julfest – onsdag**
Plats **SNF, Banérgatan 17 – www.numismatik.se**
18.00 Föreningens traditionella julfest för våra medlemmar, med glögg, lussekatter och julgodis. En mindre julauktion kommer att genomföras. Någon förteckning sänds inte ut i förväg. Kontant betalning vid auktionstillfället.

Vill er lokala förening stå som värd för en föreningskväll?
Anmäl i så fall intresse till
info@numismatik.se

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN
Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44, 76.
Kansliet är öppet: måndagar kl. 10 – 12 & 13 – 16, om tillfälligt stängt se hemsidan.
Kansliet är stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.
Hemsida: www.numismatik.se.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens hemsida
www.numismatik.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidan kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

ANNONSPRISER

1/12 sida	1/8 sida	1/6 sida	1/4 sida	1/2 sida	1/1 helsida
47 × 50 mm	72 × 50 mm	47 × 105 mm	72 × 105 mm	151 × 105 mm	151 × 214 mm
250 SEK	350 SEK	400 SEK	600 SEK	1 200 SEK	2 000 SEK

mittuppslag 5 000 SEK

2:a & 3:e omslagssidan 2 500 SEK

4:e omslagssidan 5 000 SEK

SNT behåller samma låga annonspriser även 2022

Annonser på årsbasis får dessutom 20 % rabatt – insänd pdf gäller.

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning.

Radannonser: SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med tre rader att köpa, sälja eller byta samlarobjekt – kontakta info@numismatik.

Annonser som inte är förenliga med IANP:s etik avböjs.

INNEHÅLL SNT 7 • 2022 — *november*

ARTIKLAR OCH NOTISER

	SID.
Vikingatidens silver – varifrån kom det?	153–155
Myntplättar	155
Analys av svenska bronsmynt	156–158
Hans Carlssons numismatiska minnen. Del 5 – Sudergårdaskatten och sjörövare på Fårö	159–161
Grundstenar och tidskapslar	162
Pollettmöte i Göteborg	164

FASTA RUBRIKER

AUKTIONER & MÄSSOR.	161
LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF.	161
FELPRÄGLAT. Mynt med tomslag	163
PRESSKLIPP 1790. Subskription på predikningar	163
NÄTNYTT.	166
NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER – BOKTIPS.	166–167

OMSLAG

Romerska denarer. Utan inhemska silverfyndigheter smältes mynt och annat silver som på olika vägar kommit till vårt land. Romerska denarer, islamiska dirhemer, tyska denarer, engelska penningar gjorde mer nytta här som silvermetall och omvandlade till vår egen första myntning. Läs mer i artikeln på sidorna 153–155.

FOTO: LENNART CASTENHAG.

Vikingatidens silver – varifrån kom det?

Av Lennart Castenhag

Det fanns inte någon inhemsk fyndighet som kunde förse befolkningen med silver under vikingatiden inom nuvarande Sveriges gränser. Ändå verkar det ha funnits ett överflöd av silver i landet för tusen år sedan. Var kom silvret ifrån? Det ska vi försöka reda ut här.

1. Islamiska dirhemer från 800- och 900-talen, som brutits sönder i småbitar. Föremål av gott silver fungerade som betalning. För att uppnå en bestämd silvermängd gjordes kompletteringar med bitsilver.

2. I den andra vågskålen lade man en vikt. Just denna vikt är hittad i Birkas svarta jord. Den är gjord av brons och järn och väger 39,4 g.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND / SHM.

Vikingatiden omfattar tiden cirka 750–1066. Signifikant för periodens inledning är att skeppen hade fått markant förbättrade segelegenskaper och kunde kryssa mot vinden. Perioden avslutas med att den norske vikingakungen, Harald Hårdråde, stupade i ett engelskt inbördeskrig.

Utmärkande för vikingatiden var att allehanda föremål med hög silverhalt kunde användas som betalningsmedel i Norden och att värdet av silvret bestämdes genom vägning. Detta betalsystem kallas viktekonomi. Motsatsen är myntekonomi, där myntens värde garanteras av en myntherre (exempelvis en kung) och vid betalning är det bara att räkna mynten. *Bild 1 & 2.*

Importen av silver till Skandinavien tog sin början långt före vikingatiden. Romerska denarer fann sin väg till Norden efter år 220 och det har gjorts fynd av cirka 8 000[1] romerska denarer inom Sveriges gränser. *Bild 3.*

Under vikingatiden strömmade mynt in i Sverige i vågor som överlappade varandra. Den första vågen, med start omkring år 800, bestod av islamiska dirhemer. Därefter följde en våg av tyska denarer från cirka 970 och framåt. Slutligen följde en våg av engelska penningar från 990-talet och framåt.

Av de importerade mynten representerar summan av de islamiska dirhemerna den största mängden silver. Den engelska importen gav totalt sett den minsta mängden silver.

3. Romerska denarer fann sin väg till Norden före vikingatiden. På grund av cirkulation var de vanligen avsevärt mer slitna än de mynt som här visas på bild.

4. Islamisk dirhem präglad för Harun al-Rashid 806–807. Diam 21,2 mm. Vikt 2,905 g. Harun al-Rashid var abbasidisk kalif i Bagdad 786–809. De islamiska dirhemerna var eftertraktade eftersom de hade mycket hög silverhalt. Kanske undslapp ovanstående mynt testhack av just den anledningen.

5. Tysk denar präglad för oidentifierad myntherre under perioden 1000–50. Präglingen är antingen utförd i Andernach, ref. Dbg 445, eller i Köln, ref. Dbg 386b. Diam 18 mm. Vikt 0,850 g. Myntet har varit böjt och vi kan se spår av testhack.

6. Denar från slutet av 900 till början av 1000-talet, Köln. Diam 14,9 mm. Vikt 1,775 g. Myntämnet har för liten diameter, men tjockleken är väl tilltagen vilket ger hög vikt. Ref. Dbg 331, Otto I, alternativt Dbg 333b, Otto II, alternativt Dbg 343, Otto III. Åtsidans inskrift är ej läslig. Frånsida: S / COLONIA / A vilket står för Sancta Colonia Agrippina (= Köln). På myntet finns flera testhack.

Bestämning av silverhalten

I Sverige var man noga med att föremålen skulle hålla hög silverhalt. Testningen genomfördes med något spetsigt föremål, troligen en knivsudd. Ibland böjdes föremålet så att en ås bildades och testhacket riktades mot åsen. Proceduren avslöjade förfalskningar, exempelvis förekomsten av en inre kärna av oädel metall, till exempel koppar.

Islamiska dirhemer

Från omkring år 800 till början av 1000-talet förekom import av islamiska dirhemer. *Bild 1 & 4.* Man har funnit cirka 82 000[2] sådana mynt i Sverige. Vi kan förmoda att myntimporten hade sin grund i handelsförderna i österled utmed de ryska floderna till Konstantinopel.[3]

Tyska denarer

Från omkring 970 fram till mitten av 1100-talet importerades cirka 110 000[4] tyska mynt till Sverige. *Bild 5 & 6.* Av dessa har omkring två tredjedelar bevarats till våra dagar.[5]

Under åren 990–1050 var importen av tyska mynt som starkast. Av dessa är 15 procent från Köln och 20 procent från Goslar (Otto Adelheidmynt).[6]

Engelska penningar

Importen av engelska mynt hade sin början på 990-talet och pågick till omkring 1050. *Bild 7.* Denna myntgrupp är mindre än de båda tidigare – uppskattningsvis 45 000[7] mynt fann sin väg till Sverige. Myntimporten hade sin grund i handelsutbytet med England och inte i danagälden[8] som man tidigare har trott.[9] Därmed kan vi fastställa att myntinflödet av alla de tre myntgrupperna hade sin grund i handelsverksamhet, vilket kanske ställer vikingatiden i ny dager.

Efter den sista utbetalningen av danagälden år 1018 anställdes i England skandinaviska legosoldater som avlönades med inkomsterna från en särskild skatt, *here-gälden*. När denna skatt avskaffades år 1051 minskade tillförseln av engelska mynt drastiskt.[10]

FOTO: FÖRFATTAREN DÄR EJ ANNAT ANGES.

8. Del av tysklandskarta.

KÄLLA: WIKIPEDIA MED KOMPLETTERINGAR AV FÖRFATTAREN.

Noter

[1] Malmer 2010.

[2] Moesgaard 2020.

[3] Callmer, Gustin, Roslund 2017.

[4] Moesgaard 2020.

[5] Malmer 2010.

[6] Malmer 2010.

[7] Moesgaard 2020.

[8] Danagälden var namnet på den tribut som skandinaverna begärde för att avstå från att plundra i England. Ett flertal sådana tributer tvingades fram från och med år 991.

[9] Malmer 2010.

[10] Malmer 2010.

7. Penny 997–1003, Æthelred II, Long Cross, myntort London. Diam 20 mm. Vikt 1,580 g. Ref. North 774, SCBC 1151, MEC(8) 1907. På myntet finns flera testhack. Åtsida: + ÆDELRED REX ANGLO = Æthelred Englands kung Frånsida: + LEO / FPINE / MO L / VND = Leofwine myntmästare i London.

Litteratur

Callmer, J., Gustin, I., Roslund, M.: *Identity Formation and Diversity in the Early Medieval Baltic and Beyond.* 2017.

Castenhag, L.: *England till år 927. Något om historien, mynten och kulturen.* 2022.

Dbg = Dannenberg, H.: *Die Deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserheit.* 5 volymer. Berlin 1876–1905.

Harrison, D.: *Englands historia*, del 1. 2018.

Malmer, B.: *Den svenska mynthistorien – Vikingatiden ca 995–1030.* 2010.

MEC = *Medieval European Coinage, vol. 8, Britain and Ireland.* Cambridge 2017.

Moesgaard, J. C.: Föredrag på Historiska museet i Stockholm. 2020.

North = North, J. J.: *English Hammered Coinage.* London 1963.

SCBC = *Standard Catalogue of British Coins.* London 2020.

https://numismatik.se/2artiklar/Vikingamyntet-Otto_I/Vik-Otto.php

Myntplättar

År 1806 företog Knut Strokirk (1790–1816) en resa genom Dalarna, Norrland och Finland tillsammans med sin far Elias och sina bröder Justus Viktor och Jeppe.* Knut förde resedagboken. Den 9 juli nådde sällskapet Dalarna och *Afvestad bruk*, vilket föranledde honom att berätta hur kopparmyntningen där gick till:

"En stor del av denna koppar användes till att göra kopparskiljemynt, för vilket ändamål utom de förenämnda äro åtskilliga inrättningar. Själva myntningssättet är följande:

Sedan kopparen under hammaren blivit utslagen till tunna fyrkantiga plåtar eller bleckskivor, bliva vardera av dessa vid skärverket skurna i 5 smala tennar, som vidare till en viss tjocklek uttvingas; sedan föres de 2 à 4 ggr genom valsverket, varefter klippas 20 à 30 runda myntplättar av varje ten; dessa plättar lägges sedan i en ho, som är full med saltlaka, där de bliva angripna eller betade från smorningen på det att de under skurningen må bliva blanka. Efter ½ timma ösas de upp med håliga skyfflar och införas i en inrättad glödugn på tackjärns hallar t. 3 à 4 fingers tjocklek, varunder de omröras. Sedan läggas de i skurtunnor till 1 skeppund i vardera, vilka sedan tillslutas och kringföras av vattenhjul, genom vilken gnidning de vassa kanterna nötas bort.

Sedan de på detta sätt blivit beredda, vägas och räknas de till dem som förrätta själva präglingen, vilket sker med en så förundransvärd hastighet att vid varje stamp, där blott 2 karlar äro sysselsatta, kan på en dag präglas ungefär 100 Rdr:s styversslantar, vilket svarar mot ett skeppund metallvikt. 3 sådana stampar äro inrättade.

Den förmån är vid själva myntningen att kvinnfolk och yngre personer till en del härtill kunna employeras."

Detta återberättas av Harald Schiller i hans bok *I kalesch genom Sverige* (1931) på sidorna 74–75.

MGL

* Jeppe (1789–1856) blev far till myntsamlaren Wilhelm Theodor Strokirk (1823–1895), i numismatiska kretsar känd som en av initiativtagarna till Svenska Numismatiska Föreningen och som författare till "Fortsättning af tillägget till Friherre Aug. Wilh. Stjernstedts år 1872 utgifna beskrifning öfver svenska polletter" tryckt i *Numismatiska Meddelanden* XII, 1890. Hans dotter Rosa Norström (1860–1944) var också numismatiker, anställd vid Kungl. Myntkabinettet och medlem i SNF.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Vuxen 200 SEK/år
Junior 100 SEK/år
Utomlands boende 375 SEK/år

Plusgiro 15 00 07–3
Bankgiro 219–0502

info@numismatik.se

MYNTBUTIKEN I SVERIGE AB
Kyttingevägen 15
181 31 Lidingö

Tidsbokning: 08–684 392 00

KÖPER MYNT – MEDALJER
HEMBESÖK STOCKHOLM

Se exempel på inköpspriser:
www.myntbutiken.se

Analys av svenska bronsmynt

Av Anders G. Nord & Kate Tronner

Författarna har tidigare redovisat analysresultat för svenska silvermynt samt för brons- och silvermynt från det Romerska imperiet (se litteraturförteckningen i slutet av denna artikel). Analyserna utfördes med ett svepelektonmikroskop, som är en oförstörande metod. Emellertid analyseras enbart det yttersta skiktet (cirka 0.001–0.010 mm), vilket för silvermynt inte är representativt för bulkmetallen. Silverhalten är tydligen alltid förhöjd i ytskiktet. För analys av bulkmetallen måste ett litet ytskikt skrapas bort. Undersökningen av de romerska mynten visade på oerhört stora skillnader i metallsammansättning. Kopparhalten i de 24 undersökta bronsmynten varierade mellan 33 och 96 viktsprocent! Övriga metaller i mynten var följande: tenn, bly, antimon, järn, mangan, zink och silver. Man har tydligen vid myntningen arbetat efter principen ”man tager vad man haver”.

I en senare studie analyserades tio romerska silvermynt. Även här varierade halterna inom vida gränser. Dessutom påvisades guld i samtliga tio silvermynt, med halter varierande mellan 0,1 och 2,8 viktsprocent. Även svenska silvermynt från Gustav Vasa och några hundra år framåt visade sig vid våra analyser innehålla mellan en och två procent guld. De vanligaste legeringsmetallerna var koppar och bly. Ett ”silvermynt” från Johan III:s regeringstid (½ öre 1592) innehöll så litet silver att det snarare borde rankas som ett kopparmynt.

Vi har nu analyserat 38 svenska kopparmynt. Syftet har varit att analysera minst ett kopparmynt från varje regent från och med Gustav II Adolf till och med Carl XVI Gustaf. Mynten kommer från olika myntsamlingar. Mynten består aldrig av enbart koppar, utan innehåller flera legeringsmetaller. De borde snarare kallas bronsmynt, men vi använder terminologin från Delzannos myntkatalog.

1. Kristina. Avesta. 1 öre 1644. Vikt 45 gram.
FOTO: A. G. NORD.

2. Karl XII. Nödmyntet Flink och färdig, 1 daler sm, frånsida. 1718.
FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

3. Fredrik I. Svårt korroderat 1 öre sm 1735. Korrosionen består av kopparklorid och kopparkarbonat.
FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

Analyserna har genomförts med ett svepelektronmikroskop av modell Hitachi TM-3000. Analysresultaten är sammanfattade i *Tabell 1*. Alla resultat är medelvärden från tre separata analyser. Före analys har en slät yta på mynten rengjorts med bomull doppad i etanol. Vid kalkylen har de ingående metallernas halter normaliserats till totalt 100 viktsprocent (wt%). Några fotografier visas i *Fig. 1–3*. På de flesta mynt, även de som rengjorts med etanol, påvisades i ytskiktet nästan alltid grundämnena kol, syre, svavel och klor, jämte organiska föroreningar.

De erhållna metallhalterna skall nu diskuteras. Alla mynt i *Tabell 1* har genomgående höga kopparhalter. Det lägsta värdet är 89,6 % koppar (Fredrik I, 1 öre 1735), och det högsta värdet är 99,6 % (1 krona 2016). Det är intressant att fram till mitten av 1800-talet innehöll nästan alla kopparmynt spår av guld. Spår av silver i kopparmynten förekom märkligt nog ända fram till mitten av 1900-talet. De vanligaste legeringsmetallerna synes ha varit bly och tenn, medan antimon, järn, mangan och zink endast förekommer med låga halter.

Som tidigare nämnts i uppsatser av författarna, kan spårämnen i myntets metall ibland ge viktig informa-

Tabell 1. Analysresultat för svenska bronsmynt. Halterna anges i viktsprocent.

Regent	Valör	Årtal	Koppar	Bly	Tenn	Antimon	Järn	Mangan	Zink	Silver	Guld
Gustav II Adolf	1 öre	1629	97,4	0,7	0,5	0,1	0,1	0	0,6	0,5	0,1
Kristina (Avesta)	1 öre	1644	98,0	0,6	0,3	0,1	0,1	0	0,5	0,4	0,2
Kristina	¼ öre	1635	98,0	0,5	0	0,2	0,2	0,1	0,4	0,4	0,2
Karl X	¼ öre	1659	97,6	0,8	0,1	0,2	0,2	0	0,6	0,5	0
Karl XI	1 öre	1673	94,5	3,8	0,2	0,3	0,1	0	0,6	0,4	0,1
Karl XII (Flink o färdig)	1 daler	1718	97,9	0,9	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0,3	0,1
Ulrika Eleonora	1 öre	1719	97,3	0,9	0,2	0,3	0,8	0,1	0,1	0,3	0
Fredrik I	1 öre	1731	90,9	4,4	1,3	1,0	0,3	0	0,5	0,7	0,1
dito	1 öre	1735	89,6	4,4	2,6	0,3	0,3	0,3	0,6	0,2	0,2
dito	1 öre	1747	91,2	4,5	1,9	0,8	0,3	0,1	0,4	0,7	0,1
Adolf Fredrik	2 öre	1766	97,9	0,8	0,1	0,1	0,1	0	0,6	0,5	0,1
St. Kopparberg	pollett	1762	97,9	1,0	0,1	0,1	0,1	0	0,3	0,4	0,1
Gustav III	1 öre	1778	96,6	1,1	0,5	0,2	0,3	0,1	0,5	0,5	0,2
Gustav IV Adolf	¼ skilling	1802	96,8	1,0	0,2	0,2	0,1	0	0,7	0,9	0,1
dito	¼ skillling	1803	96,3	1.0	0,5	0,3	0,7	0	O,1	0,7	0,2
dito	¼ skilling	1808	98,0	0,5	0,3	0,1	0,2	0,1	0,1	0,7	0
Karl XIII	1/12 skilling	1812	97,4	1,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1
Karl XIV Johan	1 skilling	1836	97,6	0,9	0,4	0,1	0,2	0	0,3	0,4	0,1
dito	¼ skilling	1833	98,2	0,5	0,2	0,1	0,1	0,1	0,3	0,4	0,1
Oskar I	4 skilling	1849	96,9	1,7	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,1
dito	½ öre	1858	96,2	0,1	2,4	0,4	0,1	0,5	0,3	0	0
Karl XV	5 öre	1872	90,3	0,6	7,7	0	0,6	0,3	0,5	0	0
dito	1 öre	1867	92,8	0,3	4,8	0,3	0,3	0,2	1,2	0,1	0
Oskar II	5 öre	1904	89,8	1,4	7,0	0	0,6	0,3	0,9	0	0
dito	2 öre	1925	90,5	0,6	7,2	0	0,4	0,3	1,0	0	0
dito	1 öre	1873	90.9	0,2	7,0	0	0,3	0,1	1,4	0,1	0
dito	1 öre	1907	93,5	0,1	4,8	0	0,3	0,2	0,7	0,4	0
Gustav V	1 öre	1931	93,9	0,1	5,5	0	0	0,1	1,4	0	0
dito	2 öre	1940	90,6	0,3	7,0	0	0,3	0,4	0,7	0,4	0
dito	5 öre	1915	89,5	0,7	7,7	0	0,1	0,1	1,6	0,3	0
dito	5 öre	1938	95,0	0	4,0	0	0	0	1,0	0	0
dito	5 öre	1942	92,8	0	4,8	0	0,1	0,1	1,9	0,3	0
Gustav VI Adolf	1 öre	1961	94,2	0,2	5,0	0	0	0,1	0,5	0	0
dito	2 öre	1969	94,2	0	4,7	0,1	0,1	0,2	0,7	0	0
dito	5 öre	1966	94,5	0	4,4	0	0.1	0	1,0	0	0
Karl XVI Gustaf	5 öre	1978	94,6	0	4,2	0	0	0,1	1,0	0	0
dito	1 krona	2016	99,6	0	0	0	0	0	0,4	0	0
dito	2 kronor	2016	99,0	0	0,1	0	0	0	0,9	0	0

Tabell 2. Resultat från blyisotopbestämningarna.
Data för några gruvfält (medelvärden) är angivna som referenser.

Regent	Mynt / malmfält	$^{206}Pb/^{204}Pb$	$^{207}Pb/^{204}Pb$	$^{208}Pb/^{204}Pb$
Gustav II Adolf	1 öre 1629	15,878	15,432	35,473
Ulrika Eleonora	1 öre 1719	15,815	15,390	35,381
	Bergslagen	15,72	15,35	35,25
	Nasafjäll*	20,90	15,86	39,55
	Värmland och Dalsland	17,2	15,5	36,5
	Skelleftefältet**	15,2	15,15	35,0
	Norska fjällkedjan	18,2	15,5	37,7
	Harz och Erzgebirge	18,47	15,63	38,41

*1600-talet. **Från 1900-talet.

tion om metallens ursprung. Bly (Pb) är någorlunda enkelt att undersöka och bly förekommer nästan alltid i äldre svenska mynt. Ursprunget för blyet kan ofta fastställas genom dess isotopsammansättning. De lokala variationerna för de fyra stabila blyisotoperna kan nämligen vara avsevärda i jordskorpan. Detta beror på att bly bildats radiogent, det vill säga genom mycket långsamt sönderfall av tyngre radioaktiva ämnen (uran eller torium), vilket givit upphov till tydligt mätbara skillnader mellan de fyra stabila blyisotoperna (^{204}Pb, ^{206}Pb, ^{207}Pb och ^{208}Pb). Resultaten redovisas vanligen som kvoter mellan två isotophalter.

Malmens geologiska ålder har således en mycket stor betydelse. Exempelvis är blymalmerna i Bergslagen oerhört gamla, cirka 1,8–1,9 miljarder år, och blyets isotopsammansättning skiljer sig därför markant från yngre blygruvor på kontinenten. Blyisotopanalyser har genomförts på två kopparmynt, från vilka metallfragment har filats av. Metallbitarna har lösts upp i salpetersyra och därefter har blyets isotopsammansättning bestämts på ALS Scandinavia Laboratory i Luleå med en masspektrometer av fabrikat Thermoscience, modell Element-XR. Resultaten av isotopmätningarna redovisas i *Tabell 2*. Som jämförelse ges typiska data för några gruvfält i Sverige eller i vårt lands närhet.

Isotopresultaten visar tydligt att blyet i de två undersökta mynten härstammar från gruvfält i Bergslagen, och sannolikt kommer även kopparen från Bergslagen om vi antar att blyet åtföljt kopparen. Resultatet var vad vi förväntat oss. Naturligtvis kan även ett litet antal äldre mynt ha smälts ned och återanvänts vid myntillverkningen. Analys av blyisotoper har i flera decennier använts inom arkeologin. Man har även börjat analysera tennisotoper – ingen lätt uppgift eftersom tenn har tio stabila isotoper. Guld är tyvärr ett så kallat renelement – det har bara en enda isotop.

Tack

Stort tack till Magnus Bergvalls Stiftelse för ett generöst forskningsbidrag samt till Stockholms Universitet (Materialkemi) för lån av deras analysinstrument. Även varmt tack till Strandbergs Mynthandel för värdefull hjälp.

Litteratur

Delzanno, R.: *Myntårsboken 2022*. R. Delzanno bokförlag.

Nord, A. G. & Billström, K.: Isotopes in cultural heritage: present and future possibilities. *Heritage Science* 2018, paper 6:25.

Nord, A. G. & Tronner, K.: Analys av svenska silvermynt. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2019:2, 40–43.

— Analys av romerska bronsmynt. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2020:6, 136–138.

— Analys av romerska silvermynt. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:1, 5–8.

— Analysis of Swedish silver coins: silver surface enrichment, dirt, corrosion, polishing, and origins. *Studies in Conservation* 2021, vol. 66, 211–219.

RADANNONSER

SNF-medlemmar erbjuds gratis annons i SNT med högst tre rader att köpa, sälja eller byta samlarobjekt.

Kontakta:
info@numismatik

Hans Carlssons numismatiska minnen

Del 5 – Sudergårdaskatten och sjörövare på Fårö

Av Hans Carlsson & Bo Gunnarsson

Här följer en avslutande, femte berättelse av dem som Hans Carlsson så generöst låtit dela med sig av. Det handlar om ett fynd som gjordes i Sudergårda* på Gotland. Jag ställde frågan till Kenneth Jonsson om fyndet var publicerat och fick svaret att det han kände till var en artikel av Bengt Thordeman, ”Gotländska skattfynd från medeltid och nyare tid” publicerad i *Gotländskt Arkiv* 1942. Artikeln beskriver fyndet endast summariskt och anger att det tidigast kan ha gömts undan i den tennkanna som man också fann rester av, år 1483. I texten finns också kommentaren: "dock måhända nedlagt betydligt senare". Fyndet innehöll förutom 1 979 danska mynt även 123 gotländska gotar, 13 norska mynt samt några enstaka mynt från Tyskland, Riga och Livländska Orden, totalt 2 123 stycken.

B.G.

⁂

Jag vill här berätta för Dig om ett annat skattfynd från min barndom. Det från Sudergårda på Fårö 1934, som skiljer sig avsevärt från de vanliga på Gotland. För min del började det med att min morbror på Fårö behövde hjälp med att såga ikull ett lass med tallar i gårdens skog ute på Avanäset. Det var i februari 1938 så jag var bara elva år gammal. Det var en fot med snö på marken så vi gav oss iväg med slädevagn dragen av två ”russ” och en mer än två meter lång bredbladig såg med ett trähandtag i vardera ändan. Ett djävulskt verktyg, som jag kom att hata innan kvällen. (Inga motorsågar på den tiden.)

Sågningen gick till på så sätt att man drog till sig sågen så långt det gick, varpå andra sidan drog den tillbaka åt sig. Efter ett dagsarbete kändes armarna så långa att man skulle kunna gå rak och plocka blåbär. För att styrka mitt alltmer sinande intresse för skogsavverkning stoppade morbror Hugo då och då sågningen och drog en historia om morfars äventyr ”pa kuta aijs” (= på säl is), eller brandsläckning ”pa Sand Oije” (Gotska Sandön). Så berättade han om att ”Surren” (ägaren till Sudergårda) hade hittat en skatt med gamla mynt. Nu blev jag verkligen intresserad.

Hvider ur fyndet från Sudergårda.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND, KMK.

Nästa dag, en söndag, cyklade jag på nyplogad väg norrut till Eke och Sudergårda. Boningshuset, byggt av sten, var av vanlig 1800-tals gotlandstyp med solid dubbeldörr med ett antal smårutor ovanför. Jag bankade på dörren och en äldre herre, ”Surren”, kom ut och undrade vad jag var för en ”sork” (pojke på Fårömål). Hans verkliga namn var Wilhelm Kahlström och liksom hans två äldre bröder gick han i slutet av 1800-talet till sjöss. Ena brodern bosatte sig i Melbourne, Australien och den andre i USA och det föll på ”Villes” lott åka hem och överta gården. Det var Wilhelm, som 1934 på sin åker plöjde upp en medeltida skatt på mer än 2 000 mynt. Detta hände givetvis före metalldetektorns dagar.

Jag förklarade att jag var systerson till Hugo Klintberg på Nystugu, var intresserad av gamla mynt och undrade om han funnit några flera sedan Staten tagit hand om fyndet. Jo, det har jag sade han och gick och hämtade en ask innehållande flera, något ärgiga slantar. Jag undrade om det skulle gå att få köpa ett par stycken. Vill du inte köpa allesamman, frågade han. Har nog inte råd, svarade jag, vad skulle det kosta? Jag kommer inte ihåg exakta priset för de 18 slantarna, men jag hade bara en femkronorssedel i fickan och hans svar blev unge-

får så här: — ”Det blir exakt tre kronor och 87 öre”. Han sade detta med ett leende och en glimt i ögat. Tydligen en man med sinne för humor.

Glad i hågen cyklade jag hem med de aderton mynten fickan.

Men vad slags mynt var det, som jag köpt? Därom hade jag inte en aning. Skriften var på latin och med medeltida bokstäver. Jag hade just sett en annons i en tidning om Pedersens Mynthandel i Borås så jag sände in en förfrågan med beskrivning av två olika exemplar och fick omgående svar. De var danska så kallade korshvider från slutet av 1400-talet och början av 1500-talet. Kungar var Kristian och Hans (Johannes). Alla slagna i Malmö utom en från Ålborg. Med i brevet kom också en räkning för identifieringen. Kommer inte ihåg om jag betalade den. Om inte så borde den vara preskriberad vid det här laget.

Slitningen på mynten från detta senmedeltida fynd indikerar att det rör sig om en skeppskassa från ett fartyg som förolyckats på resa mot Finland eller Reval. Men varför hade den grävts ned? Svaret finns nog i en av Erik Fröbergs böcker, där han berättar om den danske prästen Christen Nestvediensis, 1594–1656.

Slitningen på några av kung Hans (Johannes) hvider indikerade till mig att Sudergårda-fyndet troligen hade grävts ned cirka 1515–1520. Fårö var då nog den fattigaste församlingen på Gotland och helt obebodd på norra änden förutom några gårdar vid Eke, bland dem Sudergårda. Inga fyrar fanns vid denna tid och fartyg, på väg mot Finska Viken eller Reval, måste här gå runt denna farliga kust för att passera mellan Fårö och Gotska Sandön. Otaliga fartyg har här mött sitt öde under tidernas lopp.

Sedan 1361 hade Gotland varit under dansk administration utom vid ett par tillfällen under 1300-talet, då Vitaliebröderna och Tyska Orden härjade på ön. År 1616 kom den unge danske prästen Christen Nestvediensis till Fårö församling och gifte sig följande år med Judith Johansdotter Stonich från till kyrkan närliggande Lauters gård. Om Nestvediensis berättar klockaren och kyrkvaktmästaren Erik Fröberg (1897–1971) i en av hans böcker om den nye prästen:

Det magnifika myntet från Christian IIII som hittades vid potatisplockning cirka 1910 av Karl Hugo Andersson, Butlex, Fårö.

FOTO: SKYE CARLSSON.

Sent en kväll kallades Nestvediensis till en församlingsmedlem, som på dödsbädden ville bikta sig. Den döende mannen, vars namn var Christoffer Lansa, bekände i bikten hur han och några andra från trakten omkring hade lurat ett fartyg på grund, slagit ihjäl hela besättning och lagt beslag på allt av värde.

Den nitiske unge prästen ansåg att dessa ohyggliga brott måste anmälas till myndigheterna i Visby, vilket han gjorde. Visby sände ut en delegation om tre män att hålla förhör, men de skrämdes så grundligt av Fåröborna att de tog mutor av dem för att låta hela saken förfalla. Söndagen därpå, efter att representanterna från Visby hade besökt Fårö och när Nestvediensis bad en bön vid altaret, hördes ett skott bakifrån kyrkan. Kulan snuddade vid prästens huvud och gick rätt igenom altaret. Christen fann det rådigast att sätta punkt för sin predikan rätt där, skyndade sig snabbt ner till sakristian, sedan ut genom bakdörren, hoppade upp på sin häst och galopperade till Lauters. Väl där samlade han upp sin hustru och i svärfars lånade båt seglade de söderut till biskopen i Visby för att aldrig återvända till Fårö.

Biskopen i Visby förstod att klimatet på Fårö ej längre var hälsosamt för pastor Christen så han gjorde honom i stället till själaherde i Öja församling på Sudret, ungefär så långt bort man kan komma på Gotland, från arga Fåröbor med ”kutaroir” (sälbössor) hängande på väggen. Christen Nestvediensis var pastor i Öja till sin död 1656 och en oljemålning av honom och hans familj hänger framme i koret på ena sidan. Öjas vackra 1200 talskyrka är också hem till ”Öja Madonnan” och ”Triumf Krucifixet”, två bland Sveriges finaste kulturskatter.

Vad ”sjöröveriet” beträffar tycks det ha ”runnit ut i sanden” så att säga. Det var oroliga tider med ”Trettioåriga kriget” i full gång och myndigheterna i Visby kunde inte få någon från Fårö som vittne. Fårö fick en ny predikstol cirka 1725.

Så varför grävdes skatten ner? Gemene man använde inte pengar. Man producerade nästan allt man behövde och bytte till sig annat eller gjorde dagsverken som betalning. Att använda många hvider var farligt och skulle väcka misstankar. De flesta lämnade aldrig ön annat än för fiske eller säljakt. En av orsakerna till att de hade sitt eget språk fram till vår tid.

Så där låg skatten gömd i fyrahundra år tills ”Surren” satte plogen djupare i jorden.

Tyvärr har jag inga av hviderna kvar till foton. Jag sålde några på SNF:s interna auktioner på Hans Martins och Frank Olrogs tid. Resten gav jag bort till intresserade vänner. Den sista till Nils Olof Nilsson, en inflyttad pensionär, som köpte

Hans Carlsson, 2021.
Detta var den sista i den planerade serien av Hans Carlssons trevliga numismatiska minnen. Berättarglädjen är fantastisk så det är inte omöjligt att det kan dyka upp någon mer gotlandshistoria! B. G.

FOTO: WALTER DEVAULT.

Sudergårda och moderniserade huset. När Majvor Östergren kontaktade mig för cirka femton år sedan hade jag inga kvar.

H.C.

Epilog

En tid efter att jag fått ovanstående berättelse av Hans kom ytterligare ett mejl, där han berättar om ett 1600-talsmynt som också kan ha haft med ”sjöröveri” eller förlista fartyg längs samma kust att göra. I det här fallet lär inte myntet vara registrerat eller dokumenterat tidigare, vilket denna lilla avslutning får bli underlag för.

B.G.

⁂

Under städning hittade jag en bild av en Dansk Krone från 1621, som satte fart på mitt minne. Jag köpte den som tonåring från min något yngre kusin. Hon i sin tur hade fått den av sin far Karl-Hugo Andersson, som hittat den cirka 1910 under potatisplockning på Butlex gård där han växte upp.

Myntet har en ståtlig bild av Christian IIII med spira på axeln. Butlex gård gränsar till Sudergårda och ligger mot havet där kusten är som farligast för passerande fartyg. Kanske är det ett stumt vittne till piratdåden, som ”rann ut i sanden”. Myntet ifråga är numera återbördat till Fårö och min kusins släkt.

H.C.

* Det officiella namnet är Sudergarda men i vissa sammanhang har även stavningen Sudergårda använts.

AUKTIONER & MÄSSOR

2022	
12/11	**Myntkompaniet,** myntauktion, Stockholm
5/12	**Frimärkshuset,** myntauktion, Stockholm
2023	
15/4	**FriMynt 2023,** Teknikhallen, Helsingborg

Se mer här:
ingemars.se/agenda

NUMISMATISKA FÖRENINGAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Edshultsvägen 20
441 96 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gnfinfo.se

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmynt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Nola Myntklubb, Örnsköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska Föreningen i Hässleholm
www.myntforeningen.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Nässjö myntklubb
n.mynt.se

Samlarklubben Numis
www.numisskelleftea.se

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.dinstudio.se

Stockholms Myntklubb
www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb
Utsiktsvägen 36
645 42 Strängnäs

Svenska Pollettföreningen
www.pollett.se

Sävsjö Myntklubb
Parallellgatan 19
576 33 Sävsjö

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Westerbergslagens Myntklubb
Flatenbergsvägen 4
777 34 Smedjebacken

Vill er lokala myntklubb bli medlem? Endast 200 kr i medlemsavgift.

Ändringar och tillägg? Kontakta: info@numismatik.se

— Grundstenar och tidskapslar —

Tidskapslarna i Storkyrkan

Senaste upptäckten i Sverige av nedlagda tidskapslar är de som hittades i Storkyrkan i Stockholm nyligen. Till medias och allmänhetens förtjusning och intresse.

I samband med att Storkyrkan i Gamla stan håller på att renoveras har tre tidskapslar hittats gömda strax under spiran i klocktornet. Den äldsta kapseln är från 1742 och innehåller ett tidsdokument, de andra två är från 1903 respektive 1929. Dokumentet inleds med texten: *"Åhr 1736 togs thet gamla höga tornet neder, alt intil tornmuren. Åhr 1742 blev thetta thornet fullbordat ...".*

Någon sedel från 1742 kan vi inte förvänta oss, men där fanns inte heller vare sig något mynt eller en medalj. Här har antagits att det är hantverkarna som tagit initiativet till tidskapslarna. Traditionsenligt läggs nu dit ytterligare en tidskapsel från 2022 för framtida upptäckare.

Andra exempel

En tidig skildring av seden att lägga ner tidsdokument – ofta med mynt, medaljer och ibland sedlar – vid anläggandet av officiella byggnader är den från Kungsholms kyrka i Stockholm år 1673:

"1673 den 10 maji lades den första sten til vår kyrcka. Herrar öfverdirecteurer vid kyrckobygnaden, hans excellence herr Christer Horn och hof-cancelleren hr. E. Gripenhielm, voro här tilstädes med pastor och de förnämsta ledamöter af församlingen. Hans excellence C. Horn framtog en penning och öfverlämnade murmästaren Mårten Hack, hvilcken murmästaren lade under den första sten i grundvalen. Härpå lästes: Fader vår &c. och fortsattes murningen."

Grundstenen till de halvrunda flyglarna vid Stockholms slott nedlades den 4 december 1734. Då berättades det i samband med en skildring av händelsen att:

Riksdagshusets grundstensläggning 13 maj 1897. Oscar II ses mitt i bild.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS. CC BY-SA 4.0.

"Det är mycket brukeligit i alla länder, då grunden lägges til ansenlige bygnader, at Konungarne sielfva eller några höge personer på deras vägnar lägga första stenen tillika med Medailler och mynt, som under deras tid slagne blifvit; på det at om i framtiden en sådan grundval hände upgräfvas, folcket då måtte underrättas, under hvilckens tid värcket blifvit begynt."

När uppförandet av nya Norrbro i Stockholm inleddes år 1787 skulle traditionsenligt en grundsten nedläggas. Denna gång gjordes det av Gustav III själv på femtonårsdagen av sin revolution den 19 augusti 1772. I den urhuggna grundstenen stoppades en tennlåda med historiska dokument, mynt och medaljer samt en inskriptionsplåt.

Inrikes Tidningar hade ett reportage om det högtidliga förloppet i nummer 66 torsdagen den 23 augusti 1787 och beskrev det så här:

"... och behagade Hans Maj:t därutinnan Sjelf inlägga Myntet ifrån och med en Ducat til och med et runstycke, jämte Medaillerne öfwer Kröningen, Regements=Förändringen och Hans Kgl. Höghet Kron=Prinsens Födelse, samt där ofwan på en förgyld Silfwer=plåt med Inscription ..."

En betydligt senare grundstensnedläggning ägde rum den 13 maj 1897. Det gällde riksdagshuset på Helgeandsholmen i Stockholm (uppfört 1895–1904). I en blylåda lades tidsdokument såsom Sveriges grundlagar, riksbankens och riksgäldskontorets reglementen, riksdagsledamöternas namn, sedlar i valörerna 1000, 100, 50, 10 och 5 kronor samt guld- silver- och bronsmynt. Lådan löddes igen och sattes in i grundstenens urholkning av kung Oscar II. *Se bilden ovan.*

År 1795 i Boston, USA

Den äldsta tidskapseln funnen i USA är ett exempel av särskilt intresse och nedlades 1795. Det rör sig om ett 4 ½ kg tungt mässingsskrin innehållande mynt och en bronsmedalj med dess förste president George Washingtons porträtt samt dokument från tiden före självständigheten.

Mässingsskrinet hade placerats under grunden till rådhuset i Boston av en av USA:s grundare Samuel Adams (född 1722 i Boston) samt silversmeden Paul Revere (född 1734 i Boston) år 1795. Skrinet har sedan dess plockats upp ett par gånger för rengöring och sedan återbördats.

MGL

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB
Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08 – 662 62 61

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

Lagerlista över svenska personmedaljer och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

SELINS MYNTHANDEL AB
Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmärken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Hantverkargatan 8
112 21 Stockholm
Tel. 08 – 411 50 81
kontakt@selinsmynthandel.se

HOLMASTO MYNTHANDEL

MYNT, SEDLAR, MEDALJER, MILITARIA M.M.

Vårens auktioner
se: www.holmasto.com

Alexandersgatan 50
00100 Helsingfors, Finland
+358 9 666 500
holmasto@holmasto.com
www.holmasto.com

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergsmynt.se
info@aktiesamlaren.se

Hantverkargatan 36
112 21 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10

FELPRÄGLAT

Mynt med tomslag

MÅNGA HAR SÄKERT sett de spegelvända detaljer som ibland syns omkring valörsiffran på Gustav VI Adolfs bronsmynt eller på Gustav V:s järnmynt. De är ett resultat av att över- och understampen har slagit ihop utan någon plants mellan sig. Stamparna har då varit felaktigt inställda, med ett för litet minsta avstånd, när de vänder och präglar varandra.

Det är den högsta delen på stamparna, den djupaste på myntet, som då gör ett avtryck. När dessa stampar sedan präglar ett nytt mynt syns dessa detaljer som en något upphöjd spegelvänd "kontur" eller "skugga" av dess motstående sida. Detta stampfel kallas för ett *tomslag*. Det kan vara mer eller mindre framträdande, bland annat beroende på hur hårt stamparna har slagit ihop, hur hård metallen i stamparna är och slitaget på myntet. I många fall syns felet bara på myntets ena sida på grund av dess design och i vissa fall kan en stamp ha bytts ut mot en oskadad.

Myntet på bilderna är en femkrona från 1894. Det är mycket ovanligt med tomslag på guldmynt, speciellt så kraftigt som det här. Även om mynt med tomslag är intressanta ur tillverkningsperspektiv, så har de sällan något större mervärde.

OM det inte är mycket tydligt – och kanske på ett guldmynt!

Johan Sundin

Referens

Sundin, J. & Åqvist, E.: Felpräglade mynt. I: Delzanno, R. *Sveriges Myntbok 995–2022*, del 2, s. 1309–20. 2020.

Oscar II. 5 kronor 1894.
Diameter 15 mm.
FOTO: FÖRFATTAREN.

PRESSKLIPP 1790

Subskription på predikningar

Från prässen härstädes äro nu 2:ne af de i år uti Olai kyrka hållne Prof=Prädikningar utkomne, och hwilka kunna gienast af herrar Soubscribenterne afhämtas. De återstående 6 Prädikningar fås efter hand, så fort de lemna Prässen, hwarom då skall annonceras. Emedlertid ärläggas i betalning 16 skilling för alla 8, emot Polett. Häftningen är på köpet.*

Notis i Norrköpings Tidningar
den 23 oktober 1790

*Böcker kom ofta ut i delar, som man sedan kunde binda in själv. Subskribenterna fick delarna successivt. Man betalade i förskott och fick ett bevis på betalningen. Jag har sett detta tidigare, att beviset kallats "pollett". Man hade ju en ganska vid definition av en pollett och pappers-polletter var nog vanligare förr.

Bernt Thelin

Pollettmöte i Göteborg

Endast periodvis har pollettsamlande varit populärt eller haft någon högre status. Dock har man nu under senare år kunnat märka ett ökat intresse som också gjort att polletter på auktioner klubbats till högre priser. Sedan Svenska Pollettföreningen bildades för cirka tretton år sedan har detta märkts genom en ökning av medlemsantalet och större intresse för föreningens verksamhet.

Svenska Pollettföreningens medlemmar är spridda över Sverige och har redan från början haft en stor del av sin verksamhet förlagd via nätet – hemsida och e-post. Information till medlemmar om till exempel aktiviteter och medlemsauktioner sköts via e-post. På samma sätt skickas föreningens medlemsblad *Pollettbössan* ut. Denna har sedan starten utkommit med 4–5 nummer per år. Bilder på auktionsobjekt läggs också ut på hemsidan.

Föreningen har, trots sin digitala profil, försökt träffas fysiskt med något så när jämna mellanrum. Denna ambition gick om intet när Coronapandemin slog till. Planerade möten har fått skjutas på framtiden.

Den 27 augusti kunde vi äntligen genomföra en träff i Göteborg. Vi samlades på förmiddagen utanför Göteborgs spårvägsmuseum. Lars Y. Svensson, styrelseledamot i såväl Svenska Pollettföreningen som i Spårvägssällskapet Ringlinien, hälsade deltagarna välkomna och höll därefter ett mycket uppskattat föredrag om Göteborgs spårvägars historia och polletter. Det blev en exposé från hästspårvagnarnas tid och framåt. Efter föredraget berättade Magnus Widell om sin kommande bok om valuter, ett slags papperspolletter från 1760-talets växelmyntsbrist som gavs ut framför allt av köpmän i södra Sverige.

Lars Y. Svensson tog oss därefter med på en rundvandring bland museets spårvagnar, där vi fick en bild av vagnarnas förändring från början av 1900-talet och fram till i dag. Därefter togs vi om hand av uniformsklädd spårvagnsförare och konduktör. Vi fick åka på en timmes resa med en vagn från 1920 där sittplatserna var placerade längs långsidorna. Vi guidades initierat av Bo Gustavsson, författare till boken *Göteborgspolletter*, som längs vägen berättade om verksamheter både med och utan pollettanknytning.

Lars Y. Svensson berättar om en av Göteborgs äldre spårvagnar.

Fortsättningen av dagen ägnades åt diskussioner om 'att skriva böcker'. Tanken var att utbyta erfarenheter och tankar mellan personer som har skrivit böcker om polletter och personer som planerar nya pollettböcker. Diskussionerna blev många och långa, men nyttiga. Det ser ut att finnas flera nya bokprojekt på gång, både från nya och gamla författare.

Efter en utmärkt buffé med goda drycker fortsatte diskussionerna, men nu under mer oorganiserade former. Så småningom bröt vi alla upp, några för att ta sig hem och några för att hitta sitt nattkvarter. Det hade varit en mycket givande dag i goda vänners sällskap.

Föredragshållaren.

Ni som blir nyfikna på föreningen och Pollettbössan hittar oss på *www.pollett.se*. Medlemsavgiften är endast 100 kronor och då får ni bland annat medlemstidningen *Pollettbössan*.

FOTO: FÖRFATTAREN.

Bernt Thelin

450 ÅRS JUBILEUM AV MUSEETS SAMLINGAR

Ekonomiska museet – Kungliga myntkabinettet
Jubileumsmedalj 1572 – 2022

För att uppmärksamma 450 års-jubileet av museets samlingar har skulptören och konstnären Ernst Nordin fått i uppdrag att skapa en minnesmedalj. Köp den på museet eller beställ via e-post. Kostnad: 1595 kr (porto tillkommer vid beställning).

Skicka din beställning till info@ekonomiskamuseet.se med namn, leveransadress och antal. Vi återkommer med beställningsbekräftelse och betalningsinstruktioner. Leveranstid cirka tre veckor.

Beskrivning: Rund, präglad. Diameter: 40 millimeter. Tjocklek: 3 millimeter. Vikt: 34 gram. Metall: Finsilver 999. Upplaga: 75 exemplar. Förpackning: Etui

Ekonomiska museet
Kungliga myntkabinettet

ekonomiskamuseet.se
Narvavägen 13-17, Stockholm

Gamla brittiska sedlar blir ogiltiga

Har du gamla brittiska 50- eller 20-pundssedlar liggande i gömmorna? Om bara en vecka blir de ogiltiga. I alla fall om de är gjorda på det gamla viset, av gammaldags papper.

Just nu cirkulerar 360 miljoner sedlar värda runt 11 miljarder pund (motsvarande 134 miljarder kronor) i det brittiska systemet, som snart blir ogiltiga.

De gamla sedlarna är gjorda av papper. Men nu är 20- och 50-pundssedlarna de sista i Storbritannien som byts ut mot sedlar i ett plastbaserat material. Sedlar gjorda av det nya materialet med drottning Elizabeths porträtt på kan fortfarande användas.

Sedlarna kan bytas genom att man inställer sig personligen hos Bank of England. Vissa affärsbanker kan också ta emot sedlarna.

Svenska Dagbladet
24 september 2022

Stort myntsug efter drottningens död

Australierna är på myntjakt efter drottning Elizabeth II:s död. Landets myntverk, som även säljer olika minnesmynt, skriver på sin sajt att sedan regentens bortgång så har "vi haft en aldrig tidigare skådad efterfrågan på alla våra produkter".

Myntsugna kan få vänta uppemot en månad på att de beställda varorna skickas, varnar myntverket. Och de minnesmynt som präglades inför drottningens platinajubileum är slutsålda.

Även andra myntverk inom Samväldet har sett ett ökat intresse, inte minst kring de nya mynten med kung Charles III.

Dagens Nyheter
5 oktober 2022

Dan Carlberg, Bengt Hemmingsson, Magnus Wijk: Sveriges mynt 1521–2021.
2022. 493 sidor.
ISBN 978-91-983598-5-5.

Nya SM-boken finns nu – äntligen

Den 20 september släpptes *Sveriges mynt 1521–2021*. Produktionsteamet – som har bestått av Dan Carlberg, Bengt Hemmingsson och Magnus Wijk – har gjort en strålande insats med nya omarbetade upplagan. Till det yttre påminner boken om föregångaren från 1976. Boken har också ungefär samma layout som den tidigare upplagan och man känner sig snabbt som hemma, men där stannar likheterna.

Bokens omfång har ökat rejält. På de nära femhundra sidorna är myntbilderna i färg och det finns skisser till hjälp för att beskriva detaljer på mynten. En del mynt som fanns i den tidigare upplagan har tagits bort och andra mynt har tillkommit. Några faktafel i den äldre upplagan har också rättats till.

Den stora nyheten är de nytillkomna kapitlen om myntgravörer, utmyntningstal, upplagor, vikter, halter, myntordningar samt en förteckning över numismatisk litteratur i urval. Boken är således inte bara ett referensverk, den är också ett uppslagsverk.

Författarna har tagit vara på en hel del av den kunskap som tillkommit under de fyrtio åren sedan föregångaren trycktes. Bland annat skiljer man nu på Gustav II Adolfs kopparklippingar från Säter och Nyköping. Man skiljer också på Christinas kopparfyrkar från Säter och Nyköping under åren 1635 och 1636.

För att hålla bokens omfång på rimlig nivå har man varit restriktiv i avseende på att beskriva varianter av mynt. Trots det beskriver den nu-

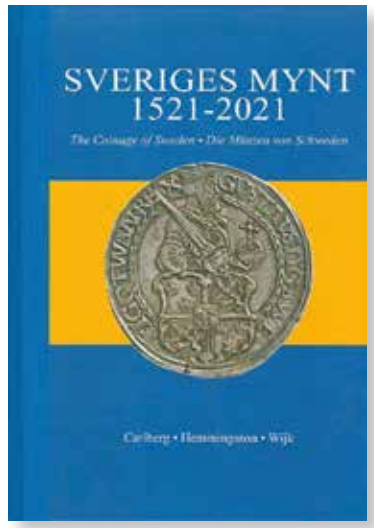

varande upplagan åtskilligt fler varianter än den föråldrade upplagan.

Boken är resultatet av ett rejält bokbinderiarbete. Ryggen är exempelvis förstärkt och klädd med kraftig linneväv. Det finns också ett blått och ett gult band så att det går att markera boksidor av särskilt intresse.

Tack Dan, Bengt och Magnus för ett gediget arbete så att vi nu i olika sammanhang lättare kan referera till de svenska mynten från år 1521–2021.

Lennart Castenhag

BÖCKER TILL JUL

Se hemsidan vad Svenska Numismatiska Föreningens bokbutik erbjuder till försäljning:
www.numismatik.se

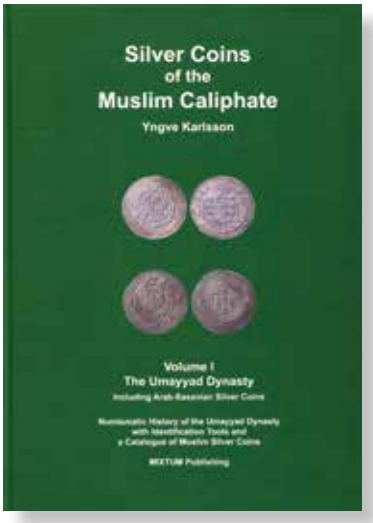

Yngve Karlsson: Silver Coins of the Muslim Caliphate. I. The Umayyad Dynasty. 2022. 164 sidor. ISBN 978-91-982341-2-1-.

Jimmy Lyhagen, Kjell Danell, Bo Gustavsson: Den gröna näringen under 200 år. II. Belöningar och minnen. 2022. 492 sidor.
ISBN 978-91-88567-65-9z.

Majvor Östergren: Ett plundrat kulturarv. Brottsplats Gotland. 2022. 447 sidor.
ISBN 978-91-88929-70-9.

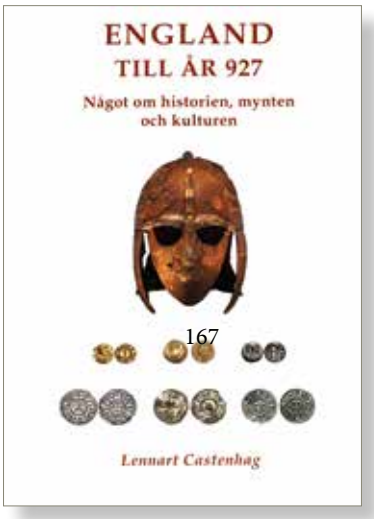

Lennart Castenhag: England till år 927. Något om historien, mynten och kulturen. 188 sidor.
SNF monografier. 2022.
ISBN 978-91-979427-4-4.

Monica Golabiewski Lannby: Sveriges mynthistoria – berättad i korthet. 48 sidor.
SNF Smärre skrifter 14. 2022.
ISSN 0282-4396.

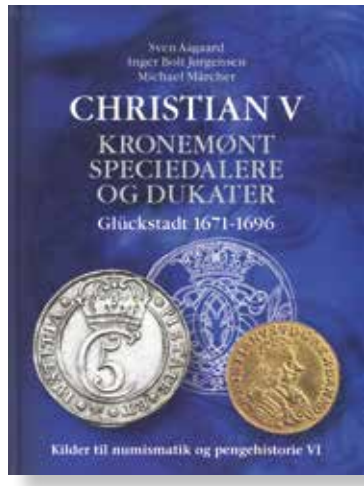

Sven Aagaard, Inger Bolt Jørgensen, Michael Märcher: Christian V. Kronemønt, speciedalere og dukater. Glückstadt 1671–1696. Kilder til numismatik og pengehistorie VI. 2022. 192 sidor.
ISBN 978-87-999610-3-0.

ENGLAND TILL ÅR 927

Något om historien, mynten och kulturen

Av Lennart Castenhag

Här finns berättelsen om hur mängden av anglosaxiska småriken undan för undan blev ett enat England under Æthelstan I år 927 – trots skandinaviska invasionsförsök. Vi får också ta del av hur kulturen i Britannien högst påtagligt sammanlänkades med vårt hörn av världen under en tid då Sverige ännu inte fanns.

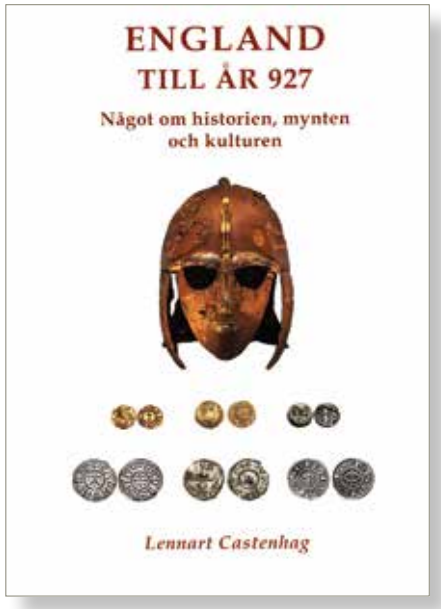

Många kulturelement från tidig anglosaxisk tid är aktuella än i dag, som Beowulfkvädet och myten om kung Arthur, bara för att nämna några.

Intressant är att myntet penny introducerades omkring år 760. Penny skulle komma att ligga till grund för Sveriges första mynt omkring år 995.

Svenska Numismatiska Föreningen. Monografier. 2022.
Inbunden. 188 sidor.
Rikt illustrerad.
ISBN 978-91-979427-4-4.

Pris för medlemmar 250 SEK
Ordinarie pris 350 SEK
+ ev. porto
info@numismatik.se

SVERIGES MYNTHISTORIA

Berättad i korthet

Av Monica Golabiewski Lannby

Skriften ger en sammanfattning av svensk mynthistoria. Den riktar sig till allmänt historieintresserade men också till samlare som vill få en överblick i ämnet numismatik.

Mynt och sedlar är så mycket mer än bara betalningsmedel. Här beskrivs också deras ekonomiska, konstnärliga och kulturella långa historia i korta drag.

Svenska Numismatiska Föreningen.
Smärre skrifter, 14. 2022. Mjukband.
48 sidor. Rikt illustrerad. ISSN 0282-4396.
Pris 100 SEK + ev. porto
info@numismatik.se

Marina myntfynd
Digital numismatisk afton

Onsdag 30 november kl. 18 – 19

Vad finns det för hemligheter på havets botten?
Välkommen att lyssna på två digitala föreläsningar.

- **Deep water shipwrecks and coins in the Americas.** Dr. Peter van Alfen, Chief Curator från American Numismatic Society.
- **Død mands penge – en lille skat fra Gribshunden skribsvrag**. Dr. Gitte Tarnow Ingvardson, antikvarie Historiska museet i Lund.

Gratis på Zoom. Boka plats: ekonomiskamuseet.se

Ekonomiska museet
Kungliga myntkabinettet

Stockholms universitet

Ett samarbete mellan Ekonomiska museet – Kungliga myntkabinettet, Numismatiska forskningsgruppen och Svenska Numismatiska Föreningen

Skarabé
Mynt & Guld AB
köper och säljer

MYNT, SEDLAR och MEDALJER

Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 – 135 088
skarabe@telia.com – www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10 – 18

MYNTAUKTION
5 DECEMBER KL 19.00
Live Online

Katalogen publiceras på vår hemsida i mitten av november
www.frimarkshuset.se

Frimärkshuset Skandinavisk Filateli AB

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är sedan 1973 en etablerad sammanslutning av för närvarande 22 mynthandlare. Föreningens syfte är att samordna strävanden och idéer angående mynthandels utveckling, uppmuntra vetenskaplig forskning och sprida kännedom om numismatik, samt att skapa varaktiga och vänskapliga förhållanden svenska mynthandlare emellan. Medlemmarna förbinder sig att ej saluföra förfalskade objekt i enlighet med Svenska Numismatiska Föreningens upprop.

BESO UR & ANTIK AB
Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031–139484
besour@telia.com
www.besour.se

CEDERHOLMS MYNTHANDEL
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 076–8344684
cederholmsmynthandel@gmail.com

ROBERTO DELZANNO MYNTHANDEL
Villa Långbro – Stockholm
Tel. 0708–865008
roberto@delzanno.se
www.delzanno.se

HAMRIN & SVAHN MYNT AB
Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08–7326686, 070–2126455
christian.hamrin@telia.com

JOAKIMS MYNT & SEDLAR
Linnégatan 52
413 08 Göteborg
www.joakimsmyntochsedlar.se

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB
Hantverkaregatan 37
371 35 Karlskrona
Tel. 0455–81373
lennart@mynt.nu
www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL
Stora Brogatan 14 / Box 98
501 13 Borås
Tel. 033–410315

LUNDS MYNTHANDEL
Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel. 046–144369
butiken@lundsmynthandel.se

J. MELIN MYNT
Koltrastvägen 23
373 32 Nättraby
melinmynt@hotmail.com

MITQALCOINS
Klas Johnsson
Box 5078
141 05 Kungens kurva
info@mitqalcoins.se
Tel. 070–6101073

MYNTHANDEL SB NUMISMATICS
S. Bilis, Östermalmstorg
Box 5143
102 43 Stockholm
info@mynthandel.com
www.mynthandel.com

NILSSONS MYNTHANDEL AB
Box 12
896 21 Husum
Tel. 076–1132207
nilssonsmynthandel@hotmail.com

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB
Karlavägen 46 / Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08–6626261
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NUMIKON / TICALEN MYNTHANDEL
Stefan Jonasson / Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 073–9540868
ticalen@gmail.com

PECUNIA MM HB
Östra Mårtensgatan 19
223 61 Lund
Tel. 0705–252519
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL
Norra Strandgatan 30 / Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel. / fax 042–122528
pedersen.mynt@telia.com
www.jpedersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB
Hantverkargatan 8 / Box 16390
112 21 Stockholm
Tel. 08–4115081
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB
Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel. / fax 031–135088
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STENENG AB
Peter Sten
Industrigatan 6
335 73 Hillerstorp
petersten@icloud.com
Tel. 070–5222036

SVENSK MYNTHANDEL
Mikael Kindahl
Badstugatan 24, Bredablick
691 32 Karlskoga
svenskmynthandel@hotmail.com
www.svenskmynthandel.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL
Gamla Brogatan 36
111 20 Stockholm
Tel. 08–4110807
www.hwmynt.se

AB WIJK ANTIK
Flisvägen 5
743 94 Skyttorp
Tel. 070–3680807
info@wijk.se

www.smf.com.se

MYNTAUKTION

Stockholm lördag 12 november 2022

1 dukat 1634 Augsburg

1 dukat 1638 Stralsund

1 dukat 1645 Riga

Kröningsmedalj i guld.
Extremt sällsynt, troligtvis unik.

4 taler 1633 Wolgast (bild ca 50%)

Finland
50 penniä 1868

Vi har kunder över hela världen och därmed mycket goda möjligheter att sälja just dina objekt.
Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!
Välkommen in med dina objekt!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17 E-post: coins@myntkompaniet.se www.philea.se

MYNTAUKTIONER
I SVERIGE AB

VÄLBETALT!

Tre objekt sålda på kvalitetsauktion 41 (oktober 2022):

STOCKHOLM. Dukat 1662.
Såld för 440.000 kronor.

STOCKHOLM. Dukat 1718.
Såld för 140.000 kronor.

(Till dessa priser kommer vår branschlåga köparprovision)

STOCKHOLM. Dukat 1728.
Såld för 165.000 kronor.

INLÄMNING TILL VÅRENS KVALITETSAUKTION

Kvalitetsauktion 41, som avhölls i oktober, visade en oförändrat stark eller stigande prisbild på numismatiska objekt. Just nu söker våra köpstarka kunder främst dukater och riksdalermynt från 15–1800-talen samt kronmynt i höga kvaliteter från slutet av 1800-talet. För alla övriga mynt, sedlar och medaljer har vi också god avsättning till historiskt sett mycket höga priser. Våra förmånliga villkor i kombination med en stark marknad - ett utmärkt tillfälle för Dig som går i säljtankar att fatta ett klokt beslut. Kontakta Dan Carlberg för en mera ingående diskussion kring Dina objekt, dan.carlberg@myntauktioner.se.

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17, 115 22 Stockholm • Storgatan 10, 342 60 Moheda
E-mail: info@myntauktioner.se • Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se